

Kinas historia i kommunistpartiets tappning – en kritisk granskning

Kommunistpartiet har alltsedan det kom till makten 1949 spelat en avgörande roll för att forma bilden av hur Kinas historia ska uppfattas. Det betyder inte nödvändigtvis att historiker och andra historieintresserade i landet delar partiets synsätt. Men eftersom partiets version av historien och den egna rollen däri har så stort genomslag är det viktigt att se närmare på den bild som det kinesiska folket vanligtvis får serverad.

TEXT: BERTIL LUNDAHL

Den som bekantar sig närmare med dagens Kina kommer förr eller senare att stöta på ett antal fraser eller berättelser som speglar hur kommunistpartiet (KKP) vill att landets historia ska uppfattas både i det egna landet och utomlands. Det kan handla om ”Kinas femtusenåriga historia” eller dess ”långa historia och lysande kultur”. Man talar också om att Kina sedan gammalt varit ”multietniskt” och att ”enighet” varit huvudfäran genom historien.

Det går heller inte att undgå de ”hundra åren av förödmjukelser” och kommunistpartiets avgörande roll för att göra slut på dem. I en lärobok för den högre utbildningen heter det:

”Berättelsen om Kinas moderna historia (från opiumkriget fram till idag) är historien om den modiga, smärtsamma kampen som generation efter generation av de godhjärtade massorna fört för att rädda nationens överlevnad och fullborda det stora återupprättandet av den kinesiska rasen...Det är historien om hur det extremt svaga och fattiga gamla Kina gradvis växte, tack vare den socialistiska revolutionen... till ett rikt, blomstrande och vitalt nytt socialistiskt Kina...Vad är syftet med att studera vår moderna historia? Att få djup insikt i hur invasionen av utländsk kapitalism och imperialism i förening med kinesisk feodalmakt medförde fruktansvärt lidande för den kinesiska nationen och det kinesiska folket...och hur historien och folket kom att välja Kinas kommunistparti.” (Ur *Grunddragen i Kinas moderna historia*. Pekings förlag för högre utbildning, 2007)

Hjälten i denna historia är framför allt ordförande Mao, som trots att hans politik övergetts för länge sedan, fort-

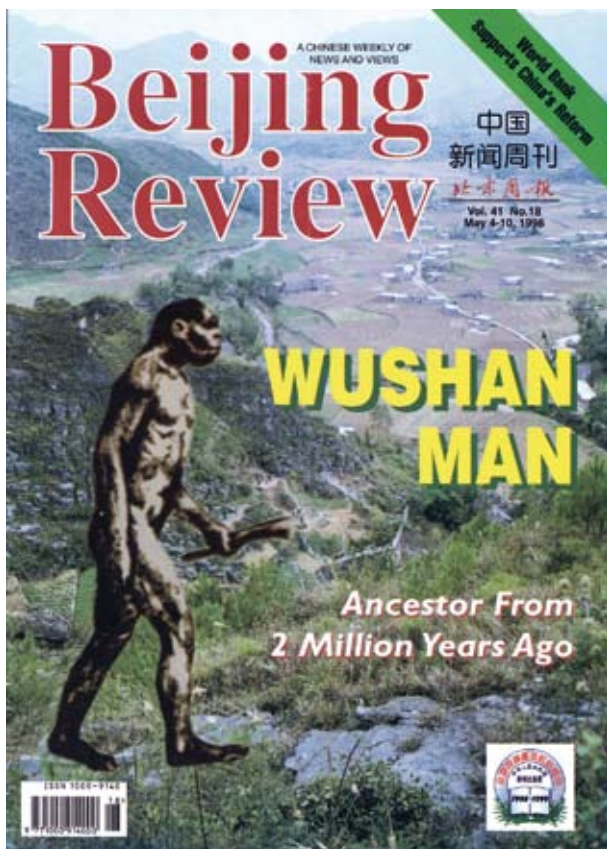
farande är en nationell ikon. ”Utan ordförande Mao hade inte det nya Kina funnits” är en ofta hörd fras.

Borta är emellertid Maos tankar om det tredje världskriget som oundvikligt. I stället bevittnar vi nu enligt KKP Kinas ”fredliga uppgång” till en ny storhetstid som ”rikt och mäktigt” (fuqiang), något som bara kan uppnås med hjälp av den av Deng Xiaoping initierade politiken ”socialism med kinesiska särdrag” som även dagens ledarskap bekänner sig till.

Denna eftersträlvade position som ett rikt och mäktigt land i världen har förstas sina historiska rötter. Fram till 1800-talets mitt eller senare del såg sig Kina som den ledande civilisationen i världen. Sedan tvingades landet successivt inse att det måste lära av väst om det inte ohjälpligt skulle halka efter i utvecklingen. Med Kinas växande ekonomiska och politiska makt, inte minst under de senaste två decennierna, har känslan bland kineserna stärkts att landet åter är på väg mot en ledande roll. Det skapar förstas också en rivalitet i förhållande till väst.

Både Kina och västerlandet har betonat sin egen roll som civilisationscentra och tenderat att undervärdera andra kulturer. Betoningen har legat på att den egna civilisationens skapelser och välsignelser har spridits till andra mindre civiliserade eller barbariska områden.

Kina har förstas goda skäl att känna stolthet över sitt historiska arv och de viktiga bidrag man gett till den mänskliga civilisationen. Det handlar inte bara om de ”fyra stora uppfinningarna” pappret, boktryckarkonsten, krutet och kompassen, varav de tre senare av filosofen Francis Bacon (1561–1626) ansågs ha avgörande betydelse

Beijing Review (18/1998) tar upp Wushanmänniskan och frågan om var mänsklighetens förfäder egentligen stammar från.

för utvecklingen av civilisationen, utan om mycket annat, bl.a. beskrivet i Joseph Needhams stora verk *Science and Civilization in China*.

Men trots allt går det inte att komma ifrån att de ting och företeelser som vi förknippar med det moderna samhället i huvudsak är skapade i västerlandet. I prestigekampen mellan kulturerna har Kina därför valt att betona sin långa historia och att landet var först när det gäller vissa saker, i en del fall långt före väst eller andra områden i världen. Man har också gärna betonat det kinesiska ursprunget till en del företeelser som västerlänningar har tenderat att se som utifrån kommande.

Detta märks redan i frågan om var mänsklighetens förfäder kom ifrån, även om det då inte handlar om västerlandet utan om Afrika. I en artikel i *Beijing Review* (18/1998) om Wushanmänniskan, som anses ha levt kring Yangzi-flodens mellersta lopp för två miljoner år sedan, citera-

des den kände arkeologen Jia Lanpo, som i en bok från 1950-talet ställt frågan: ”Var finns mänsklighetens vagg, i Asien eller Afrika? Södra Asien eller de sydvästra delarna av Kina är mer troligt.” Jia fortsatte att hävda sin ståndpunkt trots många nya fynd. Andra forskare har föreslagit att mänsklighetens förfäder kan ha utvecklats på flera olika platser, däribland också Kina.

Hur som helst har de kinesiska fynd som gjorts hittills en bit kvar till de afrikanska från Etiopien, där Lucy, 3,2 miljoner år gammal, nyligen överträffats av Ardi, som daterats 4,4 miljoner år tillbaka i tiden.

Kinas långa historia

Traditionellt har Kina skrivit sin historia med utgångspunkt från de olika dynastier som åtminstone formellt styrts landet under årtusenden. Mest betydelsefullt bland de verk som format kinesernas bild av historien är Sima Qians *Historieskrivarens uppteckningar* från ca 100 f.Kr.

Den första dynastin var enligt detta verk Xia, som ska ha tagit sin början för ca fyratusen år sedan. Före Xia fanns diverse mytologiska och legendariska gestalter som tillskrivits uppfinningar, stordåd eller speciella moraliska kvaliteter. En av dem är Den gule kejsaren, som betraktas som en anfader till kineserna. Han användes som en nationalistisk symbol redan för drygt hundra år sedan när majoritetsfolket hankineserna vände sig mot manchuernas styre i Kina under slutet av kejsardömet. Gule kejsarens tempel ca 20 mil norr om Xi'an är idag en samlingspunkt för nationalistiskt sinnade kineser och har många besökare.

Med hjälp av dessa mytologiska och legendariska gestalter i Sima Qians verk har man pressat historien ytterligare tusen år tillbaka i tiden och talar numera gärna om ”Kinas femtusenåriga historia”. En tabell över historien från 2002 som utgavs av Kinas samhällsvetenskapsakademi satte Gule kejsarens första år till 2697 f.Kr., hur man nu kan ha kommit fram till det när säkra dateringar i kinesisk historiska börjar först 842 f.Kr. Målet är uppenbarligen att den kinesiska historien ska sträcka sig minst lika långt tillbaka i tiden som de tre andra stora forntida civilisationerna: den egyptiska, den sumeriska i Mesopotamien och Induskulturen i Indien.

Ett annat skäl för att tala om en femtusenårig historia är att arkeologiska fynd visar att det inom Kinas nuvarande gränser redan för ca femtusen år sedan fanns sex regionala kulturområden som uppenbarligen hade inbördes utbyte

och utvecklat vissa gemensamma drag t.ex. när det gällde keramik och jedeföremål. Den kinesiskfödde Harvardprofessorn K.C. Chang har talat om en kinesisk interaktionsfär från den tiden.

Men det har också funnits kinesiska forskare som ifrågasatt den traditionella historieskrivningen både när det gäller de legendariska gestalterna och de tidiga dynastierna. De konstaterade att ju äldre historiska figurer som beskrevs i gamla texter, desto senare i tiden har de dykt upp i texterna. Dessa ”tvivlare på forntiden” ifrågasatte också såväl Xia- som Shangdynastins existens.

I och med utgrävningarna vid Anyang 1928–37 kom nytt ljus att kastas över Shang. Arkeologerna fann då en av dynastins huvudstäder och de äldsta texter som påträffats i Kina, de s.k. orakelbensinskrptionerna. Dessa bekräftade existensen av åtminstone de sista nio kungarna nämnda i Sima Qians historieverk som kungar av Shang. Den första av dessa, Wu Ding bör ha regerat ca 1200 f.Kr.

Fynden har stärkt fr.a. kinesiska forskare i övertygelsen om att både de Shangkungar och de Xiakungar som Sima Qian nämner är historiska personer. Skepsisen mot Xia bland västerländska forskare är större eftersom man menar att det saknas skriftliga fynd som säkert styrker dess existens.

Från kinesisk sida är man mer övertygad, inte minst efter fynden 1959 i Erlitou nära Luoyang. Här fann arkeologerna spåren av ett tydligt klassamhälle med palatsbyggnader på en yta av 2 x 1,5 km. Enklare bronsföremål av bl.a. typen jüe, jia och ding, som senare fulländades under Shang- och Zhoudynastierna, påträffades liksom jedeföremål.

Tidsmässigt är Erlitou från första halvan av andra årtusendet f.Kr. Platsen ligger i ett centralt område kring Gula floden som traditionellt förknippas med den tidiga kinesiska civilisationen. Det skulle därför kunna ha varit ett centrum styrt av Xiadynastin, även om det inte finns några samtida textfynd som styrker detta. En majoritet bland kinesiska forskare anser att Erlitou var huvudstad under senare delen av Xiadynastin.

Erlitou förefaller vara en direkt föregångare till Erligang, som påträffades 1952–53 i den moderna staden Zhengzhou. Erligang, som dateras till perioden 1600–1400 f.Kr. kallas i *The Cambridge History of Ancient China* för ”den första stora civilisationen i Östasien”. Här fanns en stadsmur närmare sju km lång, palats och andra stora byggnader och ett välstånd som vida överträffade Erlitous.

Bronsföremål, en fyrkantig ding, från Erligang.

Även här saknas texter som styrker att detta var en tidig huvudstad för Shangdynastin, men kinesiska forskare är som regel övertygade om att det var så.

För att skingra tvivlen kring Xia- och Shangdynastierna och försöka datera Xia-, Shang- och Zhoudynastierna startades från statligt håll 1996 ett starkt politiskt färgat forskningsprojekt med nationalistiska övertoner, vars syfte var att ”stärka kinesernas självrespekt och självkänsla” och öka ”sammanhållningen inom nationen”. Stora summor satsades på projektet. Men här handlade det inte om förutsättningslös forskning utan om att på statens beställning flytta den kinesiska historien bakåt i tiden. Många kritiska synpunkter på projektet har framförts både av västerländska och kinesiska forskare.

Frågan är vad man ska ta fasta på när man väljer att sätta en punkt långt bak i tiden och hävda att historien börjar där. Handlar det om uppkomsten av större civilisationscentra så finner man det i Erligang, alltså 1600–1400 f.Kr., eller i Erlitou omkring 1800 f.Kr. som många kinesiska forskare snarare skulle föredra att säga. Det kan likväl inte mäta sig med de tidiga egyptiska, sumeriska eller indiska kulturerna. Ser man till utvecklandet av ett skriftspråk har

Kina med sina drygt 3 000 år fortfarande en bra bit kvar till hieroglyferna eller den sumeriska kilskriften som uppkom för ca 5 000 år sedan.

Det är förstås fullt möjligt att nya fynd i Kina kommer att ändra på den här bilden, men i dag känns det onekligen överdrivet att tala om en femtusenårig historia om det är ovanstående kriterier som ska användas. Det borde trots allt, för att anknyta till dateringsprojektets syfte, gå att ha självrespekt och självkänsla även om man ”bara” har en 3500–4000-årig historia.

Sammanhållningen och enhetstanken

När det gäller att öka sammanhållningen inom nationen, nämnt i samband med dateringsprojektet, kan det ur dagens kinesiska makthavares synpunkt snarare vara en fördel att flytta fokus fram till tiden för det första imperiet, Qin. Valet av startpunkt för en historisk framställning är förstås inte godtyckligt utan kan användas för att stärka och legitimera den tolkning av historien man vill få acceptans för.

Arkeologiska fynd från senare år har nämligen visat att det i forntiden fanns andra relativt utvecklade civilisationer inom dagens Kinas gränser än bara Xia, Shang och Zhou. Dessa tre sågs annars traditionellt som bärare av den kinesiska civilisationen, medan resten av det nutida kinesiska området ansågs bebott av outvecklade barbarer.

Kontakter och influenser mellan dessa olika nyupptäckta civilisationer har säkert förekommit men det betyder inte att de varit underordnade en enda politisk makt. Det var först genom en serie erövringar som Qin kom att skapa ett stort sammanhängande politiskt enat centralstyrt område, visserligen betydligt mindre än dagens Kina men avsevärt större än vad Shang eller Zhou styrde över när de var som starkast. I statsrådets informationskontors beskrivning heter bl.a. så här:

”Kina har sedan gammalt varit ett enat multi-etniskt land. År 221 f.Kr. grundades Qindynastin, den första enade, multi-etniska, centraliserade staten i Kina... Den centrala regeringen för alla dynastier från Han utvecklade och konsoliderade den enade multi-etniska helheten... Även om det förekom kortvarig separation och lokal uppdelning i Kinas historia har enighet alltid varit huvudströmningen i utvecklingen av Kinas historia. Under den långa enande-processen förde ekonomiskt och kulturellt utbyte folken från alla etniska grupper nära samman, vilket gav upphov till ömsesidigt beroende, främjande och utveckling mel-

lan dem, som bidrog till skapandet och utvecklandet av den kinesiska civilisationen. På grund av deras ömsesidiga politiska, ekonomiska och kulturella beroende har alla etniska grupper i Kina delat ett gemensamt öde och intresse under deras långa historiska utveckling, vilket skapat stark samhörighetskänsla och sammanhållning.”

Den historiska förändringen

Innan vi går vidare och ser på hur det kinesiska väldet utvecklats från äldsta tider kan det finnas skäl att ta upp hur kommunistpartiet sett på historisk förändring jämfört med traditionella föreställningar i Kina

Enligt den konfucianska läran, manifesterad hos Konfucius och Mencius, hade samhället degenererat från ett moraliskt högtstående styrelseskick under de tidiga härskarna av de tre första dynastierna. Forntiden sågs som bättre än nuet, en tankegång som också går igen i daoismens primitivistiska ideal. För konfucianerna fanns dock hoppet att en ny moraliskt högtstående härskare skulle få Himmelens mandat att styra landet. Men förr eller senare riskerade även den dynasti som den nye härskaren upprättat att degenerera och falla i händerna på lika usla härskare som de sista under Xia och Shang, och då var det dags för en ny dynasti att ta över. Forntidsnostalgin kombinerades alltså med en cyklisk föreställning om historien.

Inom legalismen däremot tog tänkare som Han Fei Zi avstånd från idealiseringen av forntiden och tron på att hög moral skulle råda bot på samhällsproblemen i den tid han levde. Han ville i stället skapa ett nytt politiskt system som garanterade ett ordnat samhälle. Nya tider krävde nya metoder. Samhället utvecklades inte nödvändigtvis till något som var bättre. Snarare handlade det om en anpassning till de historiska förändringarna.

Med påverkan från västerlandet under 1800-talet kom nya föreställningar. Idéer om det historiska framåtskridandet som något positivt vann gehör t.ex. i Kang Youweis lära om de tre stadierna som leder fram till ”Den stora enigheten” (Datong). Andra kineser var mer inspirerade av socialdarwinistiska tankar som såg historien som en kamp mellan individer eller stater där de starkaste överlevde och förde utvecklingen till allt högre nivåer.

Tanken på att historien bestäms av obönhörliga lagar finns också i marxismen med sina olika historiska stadier som ska leda fram till det högsta, det kommunistiska. Under kampanjen mot Lin Biao och Konfucius 1973–74 kritiserades konfucianerna med sin idealisering av forntiden

för att vilja ”köra historiens vagn bakåt” till skillnad från legalisterna som ansågs föra den framåt. Den marxistiska utvecklingsläran har präglat mycket av den politiska retoriken och historiedebatten under kommunistpartiets tid vid makten. I takt med att politiken fjärrmat sig allt längre från Maotidens har tendensen dock blivit att allt mer tala om historisk förändring i termer av utveckling och modernisering. Målet för utvecklingen har nu snarast blivit att modernisera och skapa ett materiellt välmående Kina med stormaktsstatus.

Som framgick av citatet i början av artikeln var det historien och det kinesiska folket som valt det kommunistiska partiet för att leda Kina. Till skillnad från det gamla Kina där härskare legitimerade sitt styre med att hävda att de fått Himmelens mandat, har kommunistpartiet använt den obönhörliga historieutvecklingen för att legitimera sitt styre. Historien har också använts för att legitimera kraven på att Taiwan måste återförenas med Kina. Återföreningen och därmed en underordnad ställning för Taiwan i förhållande till Peking har sagts vara en historisk trend. Denna trend är i så fall unik för Kina – i resten av världen har allt fler områden blivit självständiga stater under senare år, och diktaturer har fått ge vika för demokratier.

Det kinesiska våldets utbredning

Den traditionella synen på historien var färgad av de gamla skriftliga källorna som fokuserade på Xia, Shang och Zhou, som hade sitt kärnområde kring Gula floden. Häri från spreds enligt detta synsätt den avancerade kinesiska civilisationen till de omgivande barbarfolken.

Men som de arkeologiska fynden visar fanns det avancerade kulturer på fler andra håll i Kina. Ungefär samtida med Shangfynden från Anyang är de som påträffats 1986 i Sanxingdui i Sichuan och 1989 i Xin’gan i Jiangxi.

I Sanxingdui fann arkeologerna spåren av en stad med stadsmur och säregna bronser, en del med guldmasker, och av en typ som skiljer sig från de som påträffats i Anyang. Wucheng- eller Dayangzhoukulturen i Jiangxi grävdes först ut 1973 men fick större uppmärksamhet genom fynd vid Xin’gan 1989. Här fann man den näst rikligaste bronsfyndplatsen efter Fu Haos grav i Anyang från ca 1200 f.Kr. Trots vissa likheter med fynden från Gula floden-området finns också stora skillnader, vilket visar att det fanns andra avancerade och oberoende kulturcentra.

Under senare delen av Shangdynastin minskade områ-

det den kontrollerade, och slutligen störtades den av Zhou ca 1040 f.Kr. Zhou gav förläningar till förtjänta personer runt om i sitt rike, men speciellt efter att Zhoukungen tvingats flytta österut 770 f.Kr. var kungens makt över dessa bara nominell. Förläningarna utvecklades till självständiga stater som låg i strid med varandra. Det slutade med att Qin besegrade de övriga och skapade det första centralstyrda imperiet 221 f.Kr.

Innan dess hade de starkaste staterna expanderat på andra staters eller folks bekostnad. Qin, som hade sitt centrum vid Gula flodens största biflod, Weifloden, erövrade t.ex. på 300-talet f.Kr. rikena Shu och Ba i nuvarande Sichuan.

Qins mäktige fiende i söder Chu, hade börjat som en liten förläning, men genom erövringar skapat ett stort rike med centrum kring Yangzifloden. Chukulturen skilde sig markant från Gula floden-området, vilket klart framgår av arkeologiska fynd från de senaste decennierna. Denna fascinerande kultur betraktades emellertid av invånarna vid Gula floden som barbarisk.

Längst i söder kring dagens Kanton fanns fortfarande områden som beboddes av några av de ”de hundra Yuefolken”, men dessa kom också att erövras i samband med att Qin skapade det första imperiet.

I norr flyttade de stater som tillkommit ur Zhous förläningar fram sina positioner och erövrade stora områden på de nordliga ”barbarfolkens” bekostnad. När Qin efter segern 221 f.Kr. lät bygga den kinesiska muren blev den lika mycket en offensiv mur som en defensiv. Den anlades långt in på områden som bebotts av de nordliga folk som ansågs som barbarer. Konflikter mellan kineserna och de nordliga folken, som ofta var nomader men också en del bofasta, kom även i fortsättningen att präglade den kinesiska historien. Stundtals kom nordliga folk, med mongolerna och manchuerna som de mest kända, att erövra hela det kinesiska riket.

Traditionellt har kineserna framställt konflikterna som att de oskyldiga, fredliga kineserna har invaderats och plundrats av de vilda barbarerna från norr, ett synsätt som går igen än idag. Men som framgår av Nicola Di Cosimos bok *Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History* så var aggressionen i hög grad ömsesidig. Och även om kineserna gärna ikläder sig offerrollen så är det ändå de som flyttat sin gräns långt norr om den kinesiska muren och blivit vinnaren, precis som på andra håll i världen där kampen mellan bofasta och nomader lett till att de senare trängts undan.

På torget i Kashgar i Xinjiang demonstreras det tydligt vem som har makten över detta som kallas för uigurernas autonoma område, och som omfattar en sjättedel av Kinas yta. I bakgrunden syns den kinesiska flaggan och en jättestatya av Mao. I förgrunden en pelare av den typ som uppfördes vid gravar från 400–500-talet och som man fortfarande kan finna på landsbygden utanför den gamla huvudstaden Nanjing. Inskriptionen lyder: "Länge leve den stora enigheten mellan de olika etniska gruppernas folk." Foto Bertil Lundahl.

Det fredliga Kina

Föreställningen om det fredliga Kina går också igen i beskrivningen numera av hur det väldiga imperiet Kina har växt fram. Det framställs som framvuxet genom interaktion och sammansmältning mellan de olika folken som rymts och ryms inom dagens Kina, snarare än genom erövringar och krig.

Ofta omtalas historiska erövringar eller återerövring av ett förlorat område inom Kinas nuvarande gränser som "enande" (tongyi). Men det finns undantag. På Sanxia-museet i Chongqing används termen aggression, invasion (qinlüe) om Qins erövring av Ba på 300-talet f.Kr., ett tecken på att den lokala identiteten fortfarande kan vara stark. Normalt sett används ordet qinlüe om invasion

från utlandet, som t.ex. den japanska på 1930-talet.

Expansionen västerut in i Centralasien inleddes under Handynastin (206 f.Kr.–220 e.Kr.), men under större delen av tiden fram till 1700-talet hade kineserna inte kontroll över området. Det var först genom manchuerna som dagens Xinjiang (Nya gränsområdet) fick sitt nuvarande namn och mer permanent blev en del av imperiet.

Manchuerna, liksom tidigare mongolerna, hade också under en period stort inflytande över Tibet, något som används idag för att legitimera Kinas styre där. Men för tibetanerna var varken mongolerna eller manchuerna kineser utan främmande folk som tog kontroll över såväl Kina som Tibet.

Inte heller kineserna såg under kejsardömet dessa folk som riktiga kineser utan som barbarer. Såväl den förste Mingkejsaren som den kinesiska republikens fader Sun Yat-sen använde slagordet "Driv ut barbarerna" om mongolerna respektive manchuerna. Men när majoritetsfolket i Kina, hankineserna, tog makten över Kina 1912 ställdes de inför ett dilemma: både den mongoliska Yuan-dynastin och den manchuriska Qingdynastin hade erövat stora områden såväl i väster som i norr. Om man ville göra anspråk på dessa områden som kinesiska fick den nya republiken Kina omdefinieras som ett förbund mellan de fem folk som Qing officiellt styrte: kineser, manchuer, mongoler, muslimer och tibetaner. Grunden för det nya multietniska Kina under majoritetsfolket hankinesernas ledning hade lagts.

Kommunistpartiet har fortsatt på samma tema som vi sett av citatet ovan. Det multietniska Kina projiceras också bakåt i tiden med hjälp av en retroaktiv historieskrivning. Självständiga folk som en gång bodde inom dagens gränser beskrivs som minoritetsfolk, som om de alltid varit en del av Kina. Man försöker också reducera betydelsen och självständigheten hos de stater som en del av dessa folk styrde över.

Begreppsförändringar och komplikationer

De historiska förändringarna har också lett till att vissa centrala begrepp efterhand fått en ny mening.

Området kring Gula floden, vars invånare såg sig som civiliserade i motsats till de omgivande barbarerna, kallades också för Rikena i mitten (Zhongguo) vilket idag är namnet på landet Kina, fast numera översatt som Mittens rike. Det geografiska begreppet har alltså fått en utvidgad betydelse genom att imperiet har vuxit. Samma

sak har hänt med begreppet Zhonghua minzu, kinesiska folkgruppen, som lanserades i slutet av Qingdynastin av reformförespråkaren Liang Qichao. Då syftade det på majoritetsfolket hankineserna. Idag sägs alla folk i Kina tillhöra Zhonghua minzu.

Detta har lett till vissa komplikationer när det t.ex. gäller personer som betraktats som nationella hjältar eller landsförrädare. Den berömde nationale hjälten Songgeneralen Yue Fei bekämpade ju enligt det nuvarande synsättet inte främlingar utan bara andra kineser, manchuernas föregångare jürchen, vars dynasti Jin kontrollerade norra delarna av Kina. Och en traditionell landsförrädare som Wu Sangui, som släppte in manchuerna innanför kinesiska muren för att hjälpa till att slå ner bondeupprorsledaren Li Zicheng, kan inte sägas vara en förrädare längre. Den retroaktiva historieskrivningen gör också att Kina kommer i konflikt med folk utanför landet t.ex. mongolerna när de vill göra Djingis khan till en kinesisk hjälte eftersom han lade grunden till upprättandet av Yuandynastin i Kina.

Offerrollen

Men att göra den hänsynslöse och brutale krigaren Djingis khan, som härjade över större delen av Asien ända fram till Europa, till kines kommer också i konflikt med kinesernas bild av Kina som ett civiliserat land bebott av fredliga bönder och lärda ämbetsmän, som aldrig invaderat andra länder. Som nämnts tidigare såg sig kineserna inte som angräpare utan som offer för de nordliga folkens härjningar och invasioner.

Bilden av Kina som det förödmjukade offret är ett ofta upprepat tema i dagens Kina. Frasen ”hundra år av nationella förödmjukelser”, nämnd i början av artikeln, syftar på perioden från 1842, då opiumkriget avslutades med fördraget i Nanjing, fram till 1949 då kineserna slutligen ”befriades” av kommunistpartiet. Det var under dessa hundra år som västmakterna, Ryssland och Japan genom krig tvingade Kina att öppna sig för handel och främmande inflytande. Landet tvingades avträda ansevärd delar av sitt territorium och kom också under andra världskriget att ockuperas av Japan med stora förluster i människoliv som följd.

Trots att det nu är över sextio år sedan kommunistpartiet ”befriade” kineserna, påminns dessa ofta om det förflutna: ”glöm inte de nationella förödmjukelserna!”. Efter massakern vid Himmelska fridens torg i Peking 1989, som ledde till en stark kritik av Kina i västerlandet, har budskapet intensifierats.

Staty av Songgeneralen Yue Fei vid Gula tranans paviljong i Wuban. Han bekämpade jürchen, som kontrollerade norra Kina, men Songkejsaren kallade honom tillbaka till huvudstaden i söder, där han senare avrättades. Foto Bertil Lundahl.

För att avleda kritiken mot kommunistpartiet inom landet och i stället vända vreden mot utlandet startades en patriotisk utbildning av studenter där offerrollen och förödmjukelserna kom att framhållas samtidigt som Kinas storhet som nation och civilisation hyllades. Lexika och kartor över nationella förödmjukelser har getts ut, museer återkommer ständigt till dem, och ämnet har tagits upp i filmer, romaner, dikter, popsånger m.m. En officiell högtidsdag, Nationella förödmjukelsernas dag, firas tredje lördagen i september sedan 2001.

Temat är dock inte uppfunnet av kommunistpartiet utan det har, som visas i William A. Callahans bok *China – the Pessoptimist Nation*, rötter längre tillbaka i tiden. Det fördes fram redan när Japan ställde sina 21 krav på Kina 1915 då Nationella förödmjukelsernas dag inofficiellt firades för första gången den 9 maj. Men den riktades då inte bara mot utlandet utan också mot den egna svaga regeringen.

När nationalistpartiet under Chiang Kai-shek tog makten 1927 blev denna dag tillsammans med 25 andra officiellt Nationella förödmjukelsedagar. Många läroböcker på 1920- och 1930-talen med Nationella förödmjukelsernas historia i titeln gavs ut. Men sedan Mao och kommunisterna tagit makten 1949 kom fokus att ligga på klasskampen och klassfienden snarare än den yttre fienden. Under perioden 1937–1990 publicerades faktiskt inga historiska läroböcker med denna titel.

Det var först med den patriotiska utbildningen och den nyväckta nationalismen, som blivit kommunistpartiets främsta vapen för att konsolidera sin makt efter 1989, som förödmjukelserna gjorde comeback i stor skala.

Även om Kina inte är det enda land där nationella sorgedagar högtidlighålls, kommer knappast något annat i närheten när det gäller att ägna sig åt detta och framhäva hur förödmjukat man blivit. Inget annat lands folks känslor har väl heller, om man ska gå efter det officiella Kina, sårats så många gånger av utlandet som det kinesiska. En kinesisk bloggare hittade 115 exempel på detta när han roade sig med att leta i *Folkets Dagblads* elektroniska arkiv.

Man kan fråga sig varför, för jämfört med många andra länder tillhör inte Kina förlorarna precis. Tvärtom har landet erövrat stora områden från andra folk oavsett om man räknar från de tidigaste dynastierna eller från det första stora imperiet Qin. Och genom en inre kolonisering med stor inflyttning av hankineser under senare år i t.ex. Xinjiang och Tibet har dominansen över dessa områden ökat – under Qingdynastin styrdes de separat från det egentliga Kina och manchuerna försökte hålla hankineserna utanför dem. Kinas inflytande i världen har heller inte minskat under de senaste tjugo åren.

Kina och utlandet

Det är ingen tvekan om att de imperialistiska staterna och inte minst det militaristiska Japan genom sina krig och plundringar orsakade Kina skada och stort lidande under ”de hundra åren av förödmjukelser”. Men mötet med västerlandet innebar också att ny teknik och nya idéer kom att införas i Kina. Trots att man i dagens Kina ger större erkännande åt bidragen från väst än under Maotiden är det ändå vanligtvis de negativa beskrivningarna av utlandets inflytande i Kinas historia som överväger. Därigenom blir också kommunistpartiets roll som ”befriare” av folket och landet desto mer betydelsefull.

Plundringen och förstörelsen av det stora kejsarliga

sommarpalatset Yuanmingyuan 1860 brukar framhållas som ett paradexempel på utlänningarnas hänsynslöshet och girighet. Platsen med sina ruiner har under de senaste tjugo åren gjorts till en attraktion och en symbol för förödmjukelsernas tid. Att så lite finns kvar av de ursprungliga palatsbyggnaderna beror dock inte bara på utlänningarna. Det fanns mycket mer kvar när de lämnade platsen. Det är, som framgår av Wang Weis bok *Yuanmingyuan* (1980), kineser som själva passat på att plundra området och reducera det till vad det är idag. Så bilden är inte så entydig som den framställs i propagandan.

Föremål stulna från Yuanmingyuan som kommit ut på internationella auktionsmarknaden har fått stor uppmärksamhet på senare tid. Därmed har ljuset åter riktats på de många kulturföremål som utlänningar stal eller förvärvade för en billig slant. Mindre uppmärksamhet har kinesernas egen roll i plundringen av kulturskatter fått, inte minst den som försiggår idag (se Magnus Fiskesjö *Kinareport* 2/2010). I en artikel i *China Daily* medges nu till och med att de kulturföremål som grävs upp och smugglas av kineserna idag är många fler än de som kolonialmakterna en gång plundrade. Närmare 200 miljoner gamla gravar har enligt artikeln grävts ut illegalt på senare år.

Och apropå utlänningars förstörelse av historiska lämningar läste jag i en guidebok om Peking på kinesiska om hur utlänningarna ”stack kniven” i Pekings stadsmur och öppnade den första nya porten för att järnvägen skulle gå fram till Legationskvarteren intill Himmelska fridens torg. Däremot nämner författaren inte något om den kulturförstörelse kommunistpartiet stod för efter 1949 när man rev hela stadsmuren så när som på några enstaka fragment.

När kulturrevolutionen drogs igång och partiet lanseerade slagordet ”Förstör de fyra gamla” kom ett nytt dråpslag mot kulturminnesmärkena i staden. Av de 6 843 sådana man funnit i en inventering 1958 förstördes 4 922 stycken.

I Tibet, som drabbades än värre, hade förstörelsen av nästan alla kloster påbörjats redan före kulturrevolutionen. Där smältes också stora mängder religiösa statyer ner för att användas som metallråvara. Den dåvarande Panchen Lama fick nio år i fängelse när han påpekade hur illa det var ställt i Tibet.

Bland utlänningarnas illdåd i Kina brukar dödsjutningarna 1925 av kinesiska demonstranter i Shanghai 30 maj och Kanton 23 juni nämnas. I Shanghai dödades förmodligen minst 9 personer och i Kanton över 50. Att

På 1950- och 1960-talet revs Pekings stadsmur. Ett kortare fragment av muren har sedan 2002 synliggjorts och en park har anlagts framför den.
Foto Bertil Lundabl.

dödsskjutningarna omtalats som massakrer kan man inte invända mot. Däremot mot den tystnad som omger den största massakern på demonstranter i Kinas 1900-talshistoria, den som kommunistpartiet utförde på åtminstone åtskilliga hundra personer i Peking 1989 och som är okänd för en del ungdomar i dagens Kina.

Det som kanske är mest förknippat med den utländska närvaron i Kina och som också utlöste det första kriget med en västmakt är opiumhandeln. Den stora mängden opium som smugglades in i Kina bidrog till att bruket av drogen spreds bland alla samhällsklasser. Även om kineser också bidrog till insmugglingen var det utlänningarna som låg bakom handeln och som främst kritiserats för den både i Kina och i väst. Den kände sinologen John K. Fairbanks kallade handeln för ”det mest långvariga och systematiska internationella brottet i modern tid”.

På senare tid har författarna till boken *Narvotic Culture: A History of Drugs in China* ifrågasatt opiets skadeverkningar och framhållit att drogen kunde köpas fritt på apotek både i USA och Europa kring 1900 och att de

engelsmän som använde opium inte led någon skada. De hävdar att det var de droger som kom att ersätta opiet efter förbudet i Kina som var verkligt skadliga, nämligen heroin, morfin och kokain. Oavsett vad som är sanningen om opiets skadlighet så skulle man kanske inte vänta sig att de skarpaste kritikerna av opiumhandeln och de som kom att ta itu med opiummissbrukarna efter 1949, kommunistpartiet, själva ägnade sig åt opiumodling och försäljning under en period från 1942 och framåt i Yan'an. Detta är förstås inte något som det talas om i partiets offentliga historieskrivning.

Kritik har av naturliga skäl också riktats mot de utländska koncessionerna i Kina, som de facto innebar att främmande makter kontrollerade och styrde över vissa områden i en del större kinesiska städer. Men trots att kineser diskriminerades i dessa områden var det ändå många av dem som tog sin tillflykt dit i orostider. Många kända kinesiska intellektuella valde att bosätta sig här, däribland den kinesiska republikens fader Sun Yat-sen som bodde i den franska koncessionen i Shanghai. Under sin tid i exil hade Sun dessförinnan räddats av sin f.d. brittiske lärare

från att föras bort och avrättas av sina kinesiska landsmän sedan han kidnappats i London.

Värre gick det för många kinesiska intellektuella sedan kommunistpartiet tagit makten över landet 1949. Vid anti-höger-kampanjen 1957 som främst riktades mot intellektuella kom ca 550 000 personer att stämplas som ”höger”, en pariastämpel som fick svåra följder både för dem själva och deras familjer under lång tid framöver. Efter Maos död kom minst 99,9 procent av dem att rentvås och återupprättas. Till skillnad från kulturrevolutionen då många intellektuella också förföljdes, hävdade kommunistpartiet i sin utvärdering av historien 1981 att anti-höger-kampanjen var korrekt, men att den gick till överdrift. Tala om underdrift.

Mer självkritiskt har partiet varit när det gäller Det stora språnget och ”de tre svåra åren” därefter 1958–61, och kulturrevolutionen 1966–76. Hur många som dog, mestadels av svält, till följd av Det stora språnget och dess efterspel är inte helt säkert, men enligt Frank Dikötters nyutkomna verk *Mao's Great Famine – The History of China's Most Devastating Catastrophe*, som är baserad på arkivstudier i Kina, rör det sig om minst 45 miljoner. Det handlar alltså om betydligt fler kinesiska dödsoffer till följd av partiets politik än som orsakats av utlandet, medräknat de ca 20 miljoner kineser som beräknats ha dött till följd av den japanska invasionen av Kina under 1930-talet.

Med en sådan historia i bagaget blir det ännu viktigare att kanalisera det kinesiska folkets missnöje och vrede mot utlandet, så att det inte vänds mot den egna regimen. Inte minst med tanke på att många i mellangenerationerna har egna direkta erfarenheter av partiets agerande men inte av japanernas.

En svensk forskare berättade en gång att han uttalat sig positivt om Japan inför sina kinesiska kolleger. Det ledde till vredesutbrott mot Japan bland kineserna, som sedan kom att övergå i ett hat mot det egna kommunistpartiet. Det är detta sista steg som det gäller för partiet att förhindra.

När det gäller glorifieringen av Mao Zedongs roll för att skapa det nya Kina som nämndes i början av artikeln, glömmer man gärna bort utlandets avgörande betydelse. Sovjetunionen gav betydande hjälp till Mao och kommunisterna både före och efter 1949. Utan Japans invasion av Kina på 1930-talet hade kommunisterna varit illa ute. Mao medgav till och med vid flera tillfällen inför japaner att han hade dem att tacka för att han inte var kvar uppe

Frimärke från kulturrevolutionen med texten "Ordförande Mao är den röda solen i världens revolutionära folks hjärtan". Numera är den extrema personkulten kring Mao borta, men trots de katastrofala följderna för många kineser av Det stora språnget och kulturrevolutionen hyllas han fortfarande.

i bergen. Och man kan fråga sig hur länge Japan hade kunnat bita sig fast i Kina om inte USA fällt två atombomber över Japan 1945. Manchuerna lyckades ju hålla sig kvar i 268 år. Så talesättet borde snarare lyda: utan Sovjet, Japan, USA och ordförande Mao hade inte det nya Kina funnits.

Ännu inte slut på talet om förödmjukelser

Nu är ju de utländska imperialisterna och militaristerna borta från Kina och de båda kolonierna Hongkong och Macao har återlämnats 1997 respektive 1999. Är det inte slut på förödmjukelserna då? Jo, verkade i alla fall förre partiledaren Jiang Zemin mena i samband med kommunistpartiets 80-årsjubileum 2001 då han förklarade att Kina en gång för alla nu gjort slut på historien av nationella förödmjukelser. Men bara tre månader senare firades Kinas nyuppväckta högtidsdag, Nationella förödmjukelsernas dag. Det var uppenbarligen alltför svårt att överge en sådan godbit.

De nationella förödmjukelserna kan användas som vapen gentemot omvärlden i kampen om det moraliska övertaget och till att kanalisera vrede mot utlandet när andra länder riktar kritik mot Kinas agerande i fråga om mänskliga rättigheter eller t.ex. då utlandet ställer krav på Kina att skriva upp värdet på sin valuta.

De kan också användas för att legitimera anspråk på områden som man inte kontrollerar men som man anser

Monument över 30-maj-rörelsen 1925 vid Folkets park i Shanghai. Det är osäkert exakt hur många som dödades då polisen i den Internationella koncessionen öppnade eld mot demonstranter men det rör sig förmodligen om minst nio personer. Foto Bertil Lundahl.

borde tillhöra Kina. Framst handlar det om Taiwan, men man kan inte utesluta att ett militärt starkt Kina i framtiden kan göra anspråk på andra områden också. Taiwan var införlivat med Qingväldet 1683–1895, men har, med undantag för tiden 1945–49, inte varit underställd en regering på det kinesiska fastlandet på över hundra år. Taiwan styrs förvisso av kineser, men är det självklart att alla kineser ska tillhöra en och samma nation?

Enighet och splittring

Enighet är huvudfåran i kinesisk historia heter det, som om ett stort, mäktigt och enat Kina har varit ett normaltillstånd i den kinesiska historien. Ser man till de senaste tretusen åren var landet splittrat 770–221 f.Kr liksom 220–589 och 907–960. Dessutom varierade

de områden som de starka dynastierna som Han 206 f.Kr.–220 e.Kr. och Tang (618–907) kontrollerade. Effektiv kontroll från centralmakten över stora områden fanns bara under delar av dessa dynastier.

Under Songdynstins tid (960–1279) var territoriet mer begränsat, speciellt under Södra Song (1127–1279). Då fanns flera olika ”barbarfolk” som styrde över Liao (916–1125), Jin (1115–1234) och Xi Xia (1038–1227), dynastier som låg inom det område dagens Kina omfattar. Två andra ”barbarfolk”, mongolerna och manchuerna, styrde sedan över Yuandynastin (1279–1368) och Qing (1644–1912). Under mongolernas tid var hankineserna tredje och fjärde klassens medborgare och under manchuerna tvangs de bära den karakteristiska hårpiskan som tecken på underkastelse.

Den sista hankinesiska dynastin var alltså Mingdynastin (1368–1644), som styrde över ett betydligt mindre område än dagens Kina, vilket framgår av Mingdynstins historias beskrivning av det egna landets administrativa områden.

Ser vi till dagens kinesiska situation, med en regim som totalt domineras av hankineser och som kontrollerar ett så omfattande territorium, är det snarare något ovanligt än ett normaltillstånd i historien. Det är förståeligt att hankineserna, som styr Kina sedan 1912 inte vill betrakta de forna ”barbarfolken” som främlingar. Det skulle bara göra bilden av Kinas historia och vilket territorium landet rimligen ska omfatta ännu mer komplicerad.

Det är också därför naturligt att en film som Zhang Yimou *Hero*, som är en hyllning till Förste Qinkejsaren och det enade, starka Kina, uppskattas av dagens makthavare. Däremot förbjöds i samband med 60-årsjubileet av Folkrepublikens grundande i föl publiceringen av Xiao Jianshengs bok *Chinese History Revisited*. Den fick bara ges ut i Hongkong. Felet med boken var att den hävdade att Kina hade blomstrat som mest när samhället varit pluralistiskt, vilket framför allt inträffat när landet varit splittrat. Xiao satte också den ekonomiskt och kulturellt blomstrande Songdynastin före den militärt betydligt starkare Tangdynastin, som annars brukar framhållas som en förebild i dagens Kina.

Kinas fredliga uppgång

Att Tangdynastin föredras framför Song av dagens makthavare i Kina är i linje med den värdering av kejsare och dynastier som man vanligtvis möter. Mäktiga kejsare som höll ihop landet, krigade och utvidgade gränserna är som regel de som hyllas. Begreppet fuqiang (rikt och mäktigt), som är ett mål för dagens Kina, är främst förknippat med den legalistiska skolan. För den var en stark ekonomi (genom satsning på jordbruk) och en stark krigsmakt av främsta vikt. Det var så Qinstaten lade grunden för sin expansionspolitik som ledde till skapandet av det första imperiet.

Men samtidigt framhåller de kinesiska ledarna att Kina inte är ett hot mot omvärlden och att Kinas uppstigande är fredligt. Stora summor satsas på ”mjuk makt” för att förbättra bilden av landet i världen t.ex. genom att inrätta Konfuciusinstitut utomlands. Till skillnad från legalismen har konfucianismen en mjukare, fredligare framtoning som man hoppas ska ge ett bättre intryck av Kina.

Men ser vi till historien så är kopplingen mellan fred och

Monument vid Pärlfloden i Kanton över offren för massakern den 23 juni 1925 då trupper från den utländska koncessionen intill öppnade eld och dödade minst 50 personer. Texten lyder: ”Glöm inte denna dag”. Foto Bertil Lundabl.

konfucianismen inte självklar. Det var nämligen under en av den kinesiska historiens mest krigiska och expansiva epoker, under Hankejsaren Wudi, som betyder just ”den krigiske kejsaren”, som konfucianismen lanserades som den enda rätta läran. Bilden är alltså komplex och det bästa sättet att förhålla sig till dagens och framtidens Kina är att bedöma landet efter hur det agerar och att inte gå efter vad Kinas ledare säger sig göra eller vara.

Bertil Lundabl är fil.dr i sinologi och har varit lärare, forskare och kursledare vid Institutionen för östasiatiska språk i Lund 1972–98. Han har skrivit ett stort antal artiklar om Kina för Nationalencyklopedin, lett ett 80-tal resor till Kina och är sedan 2004 redaktör för Kinarapport.